

УПРАВЛІННЯ ПРОЦЕСАМИ У СФЕРІ ПРОДОВОЛЬСТВА

Анотація: Досліджено процес розподілу у продовольчій сфері країни, а саме розподіл продуктів харчування в залежності від рівня доходу, складу домогосподарств та місця проживання. Визначено напрямки соціально економічної політики держави щодо розподілу продовольства.

Ключові слова: продовольча безпека, фізична та економічна доступність продуктів харчування, розподіл продовольства.

Постановка проблеми. Побудова демократичної і правової держави з розвиненою економікою передбачає для України пріоритетність досягнення соціальних цілей, орієнтацію на задоволення потреб та цінностей людей. В ієрархії людських потреб потреба в їжі відноситься до першочергових, тобто таких, що забезпечують існування людини як соціального та біологічного індивіда. Вирішення продовольчої проблеми для будь якої країни здійснимо за умов створення фізичної та економічної можливості придбання продовольства усіма соціальними групами населення.

Дослідження наукових праць таких видатних вітчизняних вчених, як Саблук П., Білорус О., Власов В., Месель-Веселяк В., Хвевик А., Лисецький А., Гойчук О. та ін. вказують на можливість забезпечення фізичної доступності продовольства переважно за рахунок розвитку вітчизняного агропромислового виробництва. Економічна можливість придбання продуктів харчування, що насамперед пов'язана з соціальними змінами в суспільстві, розглянута такі відомі вчені як Пасхавер Б., Лібанова Є., Калієнчук М. та інші. Україна, як соціально орієнтована держава повинна гарантувати и розширяти доступ населення до продовольства. Основною ознакою продовольчої проблеми для нашої країни в теперішній час є не фізична відсутність продовольства, а його економічна недоступність – відсутність необхідного доходу у пересічного

громадянина на придбання продуктів харчування у кількості та асортименті, що дозволяє задовольнити фізіологічні потреби. Вирішення продовольчої проблеми для будь якої країни поєднує два питання – виробництво продуктів харчування (макроекономічний рівень) і розподіл продовольства (соціальний рівень), але виходячи з особливості продовольчої проблеми в Україні вважаємо за доцільне зосередитися на сфері розподілу продуктів харчування.

Мета статті – дослідження факторів, що впливають на розподіл продовольства та визначення напрямків соціально-економічної політики у продовольчій сфері.

Результати дослідження. Продовольче забезпечення населення країни без сумніву залежить від її економічного розвитку. Однак, «хоча економічна політика, що спрямована на зростання зайнятості й доходу родин, постійно є у центрі уваги держави, але одне це не може покращити стан вразливих прошарків суспільства. Необхідні цілеспрямовані і постійні зусилля щодо покращення рівня життя різних груп гостро нужденного населення, до яких, наприклад, відносяться багатодітні родини» [1, с.57]. Протягом останніх десяти років внутрішня політика України була орієнтована на вирішення питань подолання бідності та збільшення особистих доходів громадян. Про це свідчать прийняття Указу Президента України «Про стратегію подолання бідності» № 637/2001 від 15.08.2001, постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження комплексної програми забезпечення реалізації Стратегії подолання бідності» № 1712 від 21.12.2001, а також Закону України «Про основи національної безпеки України» №964-IV від 19.06.2003 та Указу Президента «Про Стратегію національної безпеки України» №105/2007 від 12.02.2007 і розпорядження Кабінету Міністрів України «Про затвердження концепції поліпшення продовольчого забезпечення та якості харчування населення» [2].

В умовах фінансово-економічної кризи, яка суттєво вплинула на соціально-економічний стан України, проблема бідності населення та тісно пов'язана з нею проблема продовольчої безпеки стали ще гостріші. З метою

вирішення окреслених проблем на початку 2010 року був затверджений Указ Президента України «Про невідкладні заходи з подолання бідності» за № 274/2010 від 26.02.2010р. [3]. Для виконання Плану організації впровадження цього Указу розроблено проект Закону України «Про затвердження Загальнодержавної програми подолання та запобігання бідності в Україні на 2010–2015 роки» [4]. Метою цієї програми є створення системи дій, спрямованих на зниження рівня бідності, подолання хронічної бідності, бідності серед працюючих та сімей з дітьми, особливо багатодітних сімей.

Результатами зазначених дій стало зменшення частки населення із середньодушовими загальними доходами на місяць, нижчими за прожитковий мінімум, більш ніж у 4 рази – з 89,8 % у 2000р. до 23, 5% у 2011р. Але це скорочення ще не настільки суттєві: майже кожний п'ятий українець має середньомісячний загальний дохід, нижчий за прожитковий мінімум. За розрахунками, здійсненими Інститутом демографії та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи Національної академії наук України на основі матеріалів Держстату, рівень бідності у 2011р. порівняно з 2010р. підвищився на 0,2 в.п. і становив 24,3%. Слід зауважити, що це один з найнижчих показників за останні десять років. Межа бідності¹ досягла рівня 1062 грн. у середньому на одну особу на місяць і збільшилася порівняно з попереднім роком на 13%. Бідними були 32% сільських домогосподарств, 21% – міських (16% – великих міст, 29% – малих міст), 31% домогосподарств із дітьми (у т.ч. 56% багатодітних домогосподарств, 23% домогосподарств із дітьми, де всі дорослі працюють) та 16% домогосподарств без дітей (у т.ч. 28% домогосподарств без дітей, у складі яких був хоча б один безробітний, 17% домогосподарств, які складаються лише з осіб пенсійного віку, 14% домогосподарств, які складаються з осіб лише працездатного віку) [5].

Особливої уваги потребує ситуація серед домогосподарств з дітьми (рівень бідності зменшився на 0,1 в.п.), значні позитивні зміни відбулися у найбільш вразливій групі – багатодітних домогосподарствах (серед

домогосподарств з 4 та більше дітьми рівень бідності зменшився у 1,5 разів, серед домогосподарств з 3 і більше дітьми – на 2,6 в.п. [5].

Наступним етапом нашого дослідження є аналіз рівня фактичного обсягу споживання в залежності від місця проживання, чисельного складу домогосподарств та рівня середньодушових загальних доходів відповідно до квінтільних груп населення.

Аналіз статистичних даних свідчить про те, що помітна диференціація спостерігається між споживанням в сільській місцевості та в містах (табл. 1).

Таблиця 1

**Споживання продуктів харчування у домогосподарствах за містом проживання у 2000 р. та 2011 р. в Україні
(у розрахунку на одну особу у середньому на місяць кг)***

Показник	2000 рік			2011 рік			співвідношення обсягів споживання у 2011р. до 2000 р.		
	всі домогосподарства	у тому числі, які проживають		всі домогосподарства	у тому числі, які проживають		всі домогосподарства	у міських поселеннях	у сільській місцевості
		у міських поселеннях	у сільській місцевості		у міських поселеннях	у сільській місцевості			
М'ясо і м'ясопродукти	3,30	3,30	3,20	5,10	5,60	4,30	1,55	1,70	1,34
Молоко і молочні продукти	17,10	15,40	20,50	18,90	19,10	18,60	1,11	1,24	0,91
Яйця, шт.	18,00	20,00	16,00	20,00	21,00	19,00	1,11	1,05	1,19
Риба і рибопродукти	1,30	1,40	1,10	1,70	1,80	1,60	1,31	1,29	1,45
Цукор	3,50	3,50	3,50	3,10	3,00	3,40	0,89	0,86	0,97
Олія та інші рослинні жири	1,80	1,90	1,60	1,80	1,80	1,70	1,00	0,95	1,06
Картопля	10,40	9,00	13,10	7,70	6,80	9,80	0,74	0,76	0,75
Овочі та баштанні	9,50	9,70	9,30	10,10	9,90	10,10	1,06	1,02	1,09
Фрукти, ягоди, горіхи,	2,50	2,70	1,90	3,70	4,30	2,40	1,48	1,59	1,26

М'ясо і м'ясопродукти	5,10	6,70	6,10	5,00	4,50	3,90	1,31	0,76	1,72
Молоко і молочні продукти	18,90	27,4	21,9	17,6	16,20	15,7	1,45	0,83	1,75
Яйця, шт.	20,00	22,0	23,0	20,0	20,00	17,0	1,10	0,85	1,29
Риба і рибопродукти	1,70	2,40	2,10	1,60	1,50	1,30	1,41	0,76	1,85
Цукор	3,10	4,20	3,60	2,90	2,70	2,80	1,35	0,90	1,50
Олія та інші рослинні жири	1,80	2,90	2,10	1,60	1,40	1,40	1,61	0,78	2,07
Картопля	7,70	10,3	8,60	6,90	6,90	7,60	1,34	0,99	1,36
Овочі та баштанні	10,10	13,4	11,1	8,80	7,60	7,20	1,33	0,71	1,86
Фрукти, ягоди, горіхи, виноград	3,70	4,60	4,10	3,80	3,40	2,70	1,24	0,73	1,70
Хліб і хлібні продукти	9,20	13,9	10,5	8,20	7,80	8,10	1,51	0,88	1,72

Аналіз статистичних даних стосовно споживання продуктів харчування у домогосподарствах за квінтільними (20%-ми) групами за рівнем середньодушових загальних доходів у 2011 році вказує на існування значної диференціації у споживанні продовольчих продуктів між квінтільними групами відносно фізіологічної норми споживання (табл. 3).

Таблиця 3

Рівень споживання продуктів харчування у домогосподарствах за квінтільними (20%-ми) групами за рівнем середньодушових загальних доходів у 2011 році відносно фізіологічних норм споживання*

Показник	Фізіологічна норма споживання, кг	за квінтільними (20%-ми) групами					із середньодушовими загальними доходами у місяць, нижчими прожиткового мінімуму
		перша	друга	третья	четверта	п'ята	
М'ясо і мясопродукти	80	0,48	0,66	0,77	0,86	1,04	0,47

Молоко і молочні продукти	380	0,55	0,55	0,61	0,64	0,76	0,37
Яйця, шт.	300	0,72	0,76	0,84	0,88	0,92	0,68
Риба і рибопродукти	20	0,78	0,96	1,08	1,08	1,32	0,66
Цукор	38	0,82	0,95	1,04	1,04	1,11	0,73
Олія та інші рослинні жири	20	0,96	1,02	1,08	1,08	1,20	0,90
Картопля	125	0,68	0,73	0,77	0,78	0,77	0,65
Овочі та баштанні	160	0,55	0,71	0,77	0,81	0,92	0,53
Фрукти, ягоди, горіхи, виноград	90	0,32	0,39	0,49	0,55	0,73	0,27
Хліб і хлібні продукти	110	0,94	1,00	1,04	1,01	1,01	0,88

Найбільш небезпечним наслідком цього явища є те, що для громадян з найнижчими доходами фактичне споживання харчових продуктів тваринної групи становить менше половини фізіологічної норми харчування.

Ключовим аспектом вирішення продовольчої проблеми будь-якої країни є доступність повноцінного харчування саме для малозабезпечених верств населення. Проведений аналіз динаміки змін обсягів споживання продовольства за квінтільними групами вказує на існування диференціації у споживанні продовольства.

Проведений аналіз економічної доступності продовольства вказує на необхідність зосередження внутрішній політики України на вирішенні питань подолання бідності та збільшення особистих доходів громадян, що сприятиме економічній доступності продовольства. На теперішній час, коли зростання доходів населення не можливе, як під впливом внутрішніх, так і зовнішніх чинників (політика МВФ) для України першочерговим завданням у вирішенні проблеми продовольчої безпеки домогосподарств є зниження рівня диференціації доходів населення.

Для вирішення зазначеної проблеми держава має застосувати цілий ряд важилів фіскальної політики, перш за все необхідна реформа системи прибуткового оподаткування населення. Для цього необхідне застосування основних положень теорії «податки – інструмент зрівняння доходу», яка запропонована Е. Жирарденом і знайшла подальший розвиток у працях Дж. Гелбрейта, С. Кузнеця, Г. Коула, Ж. Фурастьє та багатьох інших [7 С.113]. На думку вчених, саме за допомогою прямих податків (прибуткового, податку зі спадщини і дарувань), що стягуються за прогресивними ставками, можна ліквідувати майнову нерівність, яка виникає з розвитком суспільства. Тобто необхідна відміна єдиної ставки прибуткового податку, яка зрівняла у податковому навантаженні і заможного і бідного, і перехід на прогресивне оподаткування. На сьогодні в Україні необхідні зміни у фіскальній політиці держави з метою автоматичного зменшення соціально-економічної нерівності населення. Необхідне встановлення таких розмірів податкових ставок, які б забезпечили співвідношення між доходами 10% найбагатших та 10% найбідніших громадян у межах 4 – 5 разів.

Актуальною для вирішення поставленої проблеми – справедливого перерозподілу державних коштів у бік найбідніших домогосподарств – є «інвентаризація» існуючих одержувачів соціальних пільг. Система соціальної допомоги має бути більш адресною і обов'язково пов'язаною з перевіркою ступеню нужденності. Також з метою зменшення диференціації доходів населення, необхідно нівелювати суттєві макроекономічні, міжгалузеві та міжпрофесійні диспропорції в оплаті праці працівників. Для цього слід запровадити на законодавчому рівні фіксовані співвідношення мінімальної – середньої – максимальної зарплати з урахуванням регіональної складової.

Висновок. Продовольче забезпечення населення країни залежить від її макроекономічного стану, але саме продовольчі проблеми внесли свій вклад до розвитку негативних демографічних тенденцій – зниження народжуваності та зростання смертності, що не могло не позначитися, кількісно і якісно, на такому виробничому ресурсі як робоча сила і відповідно на макроекономічному рівні

країни. З метою вирішення продовольчої проблеми в Україні запропоновані важелі впливу у сфері управління розподілом продовольства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Перспективы улучшения питания в Восточной Европе и Центральной Азии. – М., 2003
2. Офіційний сайт UaPravo.net [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://uapravo.net/data2008_e54/ukr54648.
3. Указ Президента України «Про невідкладні заходи з подолання бідності» за № 274/2010 від 26.02.2010 р. [Електронний ресурс]: – Режим доступу: <http://www.cpsr.org.ua/index.php?option>
4. Проект Закону України «Про затвердження Загальнодержавної програми подолання та запобігання бідності в Україні на 2010–2015 роки» [Електронний ресурс]: – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/ME07222.html
5. Соціально-економічне становище домогосподарств України в 2011 році. (за даними вибіркового обстеження умов життя домогосподарств України) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2010/gdn/sdrsd/dod_1.htm
6. Статистичний щорічник України за 2011 рік. [За ред. О.Г.Осауленка] – К.: ТОВ «Август Трейд», 2012, –559 с.
7. Классики кейнсианства: В 2-х т. Т.П. Экономические циклы и национальный доход. Ч.3-4. /Э. Хансен. [сост. А.Г. Худокормов] – М.: ОАО "Изд-во "Экономика", – 1997, – Т.2, – 431 с.